

Віртуальна виставка

Просвітителька народу

*до 180-річчя від дня народження
українського педагога
Христини Данилівни Алчевської
(1841 - 1920)*

2021

Запропоновані бібліографічні матеріали з фонду бібліотеки ЦДПУ ім. В. Винниченка та Інтернет-ресурси допоможуть дослідити життєвий шлях та творчість однієї з найяскравіших представниць української інтелігенції середини ХІХ – початку ХХ ст. Х. Д. Алчевської, яка залишила яскравий слід в історії вітчизняної освіти.

«Слово народ і його просвіта завжди були для мене тим кумиром, котрому я поклонялась, і моя скромна шкільна справа завжди здавалась мені самою важливою справою в світі».

Христина Алчевська

Х. Д. Алчевська. Фото 1869

«Христина Алчевська, вихована зрусифікованими батьками на «благородную русскую девицу», відкрила для себе свій народ і його долю у Російській імперії. ...При заводі свого чоловіка створила школу для дорослих і запропонувала такий вдалий план навчання, що він став взірцем для всіх шкіл дорослих у Російській імперії».

Марта Богачівська-Хом'як

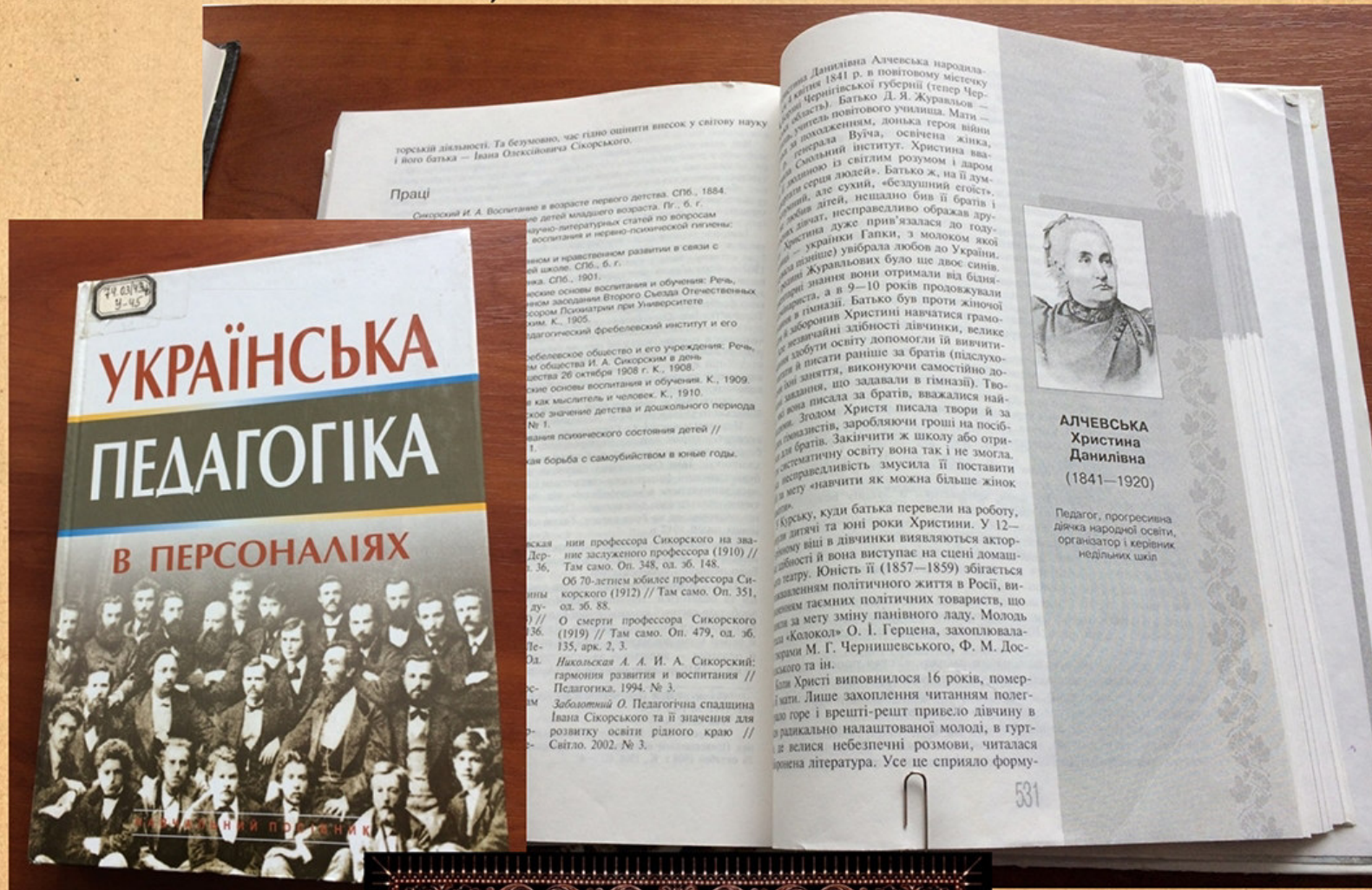
Х. Д. Алчевская. Фото 1912 г.

АЛЧЕВСЬКА

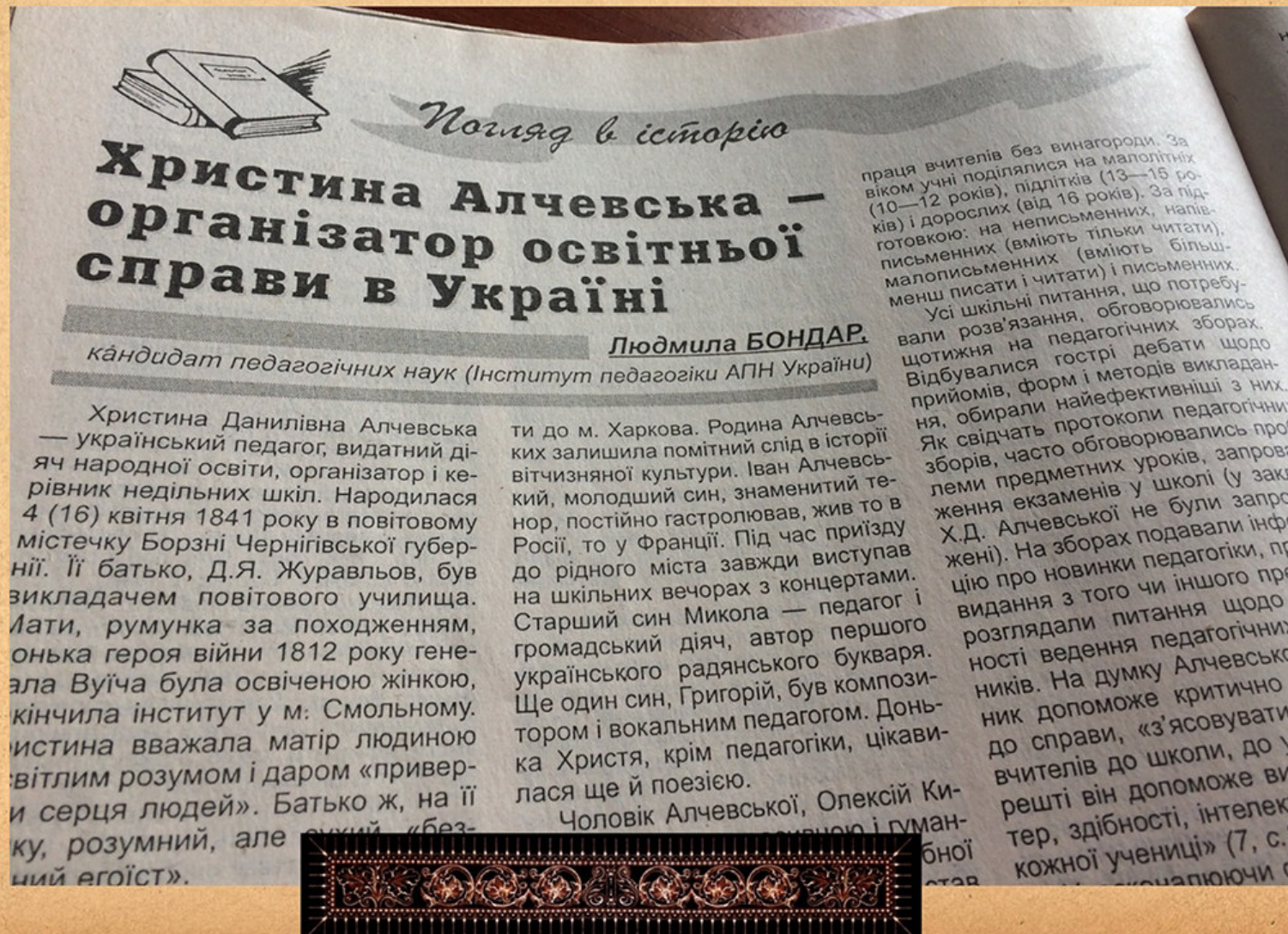
Христина Данилівна (псевд. –
Українка; 04(16). 04. 1841,
с. Борзна Черніг. губ., нині місто
Черніг. обл. – 15. 08. 1920,
Харків) – педагог, діячка народ-
ної освіти, письменниця, пуб-
ліцист. Дружина Олексія Алчев-
ського, мати Григорія, Миколи,
Івана та Христини Алчевських.
У 18-річ. віці стала кореспондент-
кою «Колокола» О. Герцена. 1862
заснувала харків. жін. недільну
школу, в якій викладала. Після
закриття (1863) неділ. шкіл про-
водила заняття вдома. 1870
склала іспит на право викладан-
ня і домоглася офіц. дозволу

М. Є. Кириченко

Бондар Л. С. Алчевська Христина Данилівна // Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1: Навч. посіб. – К., 2005. – С. 531–537.

Бондар Л. Христина Алчевська – організатор освітньої справи в Україні /
Л. Бондар // Рідна шк. – 2002. – № 2. – С. 60–61 ; Пед. газ. – 2001. – № 6. – С. 8.

Віце-президент : [про Х. Д. Алчевську] // Козуля О. Жінки в історії України / О. Козуля. – К. : Укр. центр дух. Культури, 1993. – С. 95–99.

4. ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
Х. АЛЧЕВСЬКОЇ

Алчевська Христина Данилівна (1841–1920) – українська педагог-просвітитель, харківська вчителька. Відіграла провідну роль у розвитку недільних шкіл на Україні. Народилася Х.Д. Алчевська (Журавльова) 16 квітня 1841 р. у с. Борзі на Чернігівщині у сім'ї вчителя. Батько через свою жорстоку обмежену натуру був проти жіночої освіти. У своїх відомих спогадах "Передумане й пережите" Христина Данилівна згадує, як вона самотужки навчилася читати, підслуховуючи за дверима кімнати ті уроки, що їх давав братам

найкращий за 5 карбованців студент-семінарист. Початком педагогічної діяльності Х.Алчевської прийнято вважати початок епохи "ходіння в народ" (60-ті роки XIX ст.). У цей час вона багато читає, пише вірші, відвідує у Курську гурток молоді, захоплюється тво-

кому випало щастя вчитися у цій школі, були малі дівчатка й зовсім дорослі жінки, жительки міста і селянки з харківських околиць. Подія на класі здійснювалася одночасно за віком і рівнем підготовки. Учні мали можливість отримати початкову освіту безкоштовно. Навчання з усіх предметів велося за спеціальними програмами, що передбачали посилену роботу в класі; домашні завдання передбачало читання художніх творів. У 1885 р. програми навчання Х.Алчевської були вперше надруковані (взагалі вони витримали чотири видання) і впродовж трьох десятиліть були своєрідним орієнтиром для багатьох недільних шкіл Росії.

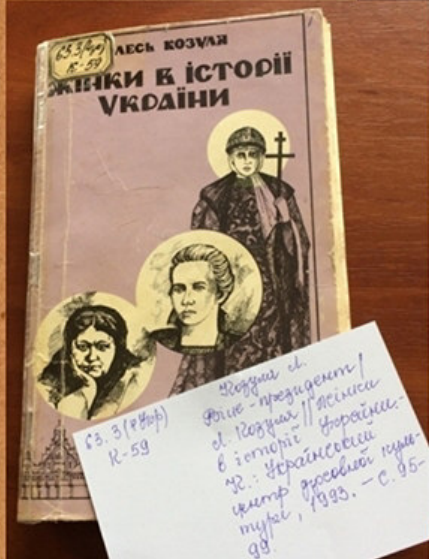
Серед плеяди видатних діячів освіти кінця XIX ст. харківська вчителька Х.Д. Алчевська у своїй діяльності на ниві освіти багато зробила для розвитку недільних шкіл в Україні. У історію педагогіки вона ввійшла як основоположник методики навчання грамоти дорослих (посібник "Книга дорослих", методико-бібліографічний порадник "Що читати народові?"). Нею також була розроблена методика проведення літературних бесід з учнями, що були введені як обов'язкові до плану навчання.

5. ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
Л.ТОЛСТОГО

У педагогічних поглядах Л.М.Толстого чільне місце займає проблема свободи у вихованні, навчанні та освіті дітей, до якої він звертався протягом усього життя. Цю проблему педагог розглядає на основі створеної ним теорії виникнення, розвитку і сутності моральності. Будучи прибічником ідеалістичної філософії, він вважав, що здорова дитина, народившись на світ, не є "чистою дошкою", на якій можна писати все, що хочеш, проте позбавлена будь-яких негативних якостей і є первісним образом гармонії, правди, краси і добра.

Критикуючи сучасну йому школу, він протиставив їй свою систему виховання, побудовану на принципі свободи, поваги до особистості дитини, розвитку її активності та творчості. Л.М.Толстой підкреслював, що вільне виховання повинно сприяти розвитку природних задатків дитини, допомагати самостійно формувати світогляд і моральні переконання. Високий моральний ідеал, на його думку, треба шукати у поглядах селянських мас.

44.03(4ФФ)273 Левіцький сл.В.
сл-34
Просвітницько-педагогічна діяльність Х. Алчевської / сл.В. Левіцький // Чотиріа педагогіка: підручник. - К. : Центр навчальної літератури, 1993. - С. 95-99

Соколова Л. Христина Алчевська /
Л: Соколова // Зрослись душею, сплелись
корінням : зб. істор. нарисів про видатних
діячів України, Польщі, Росії / А. Басенко,
В. Васецький, А. Ковтун; упоряд.
М. Рубанець. – К. : Успіх і кар'єра, 2008. –
С. 190–196.

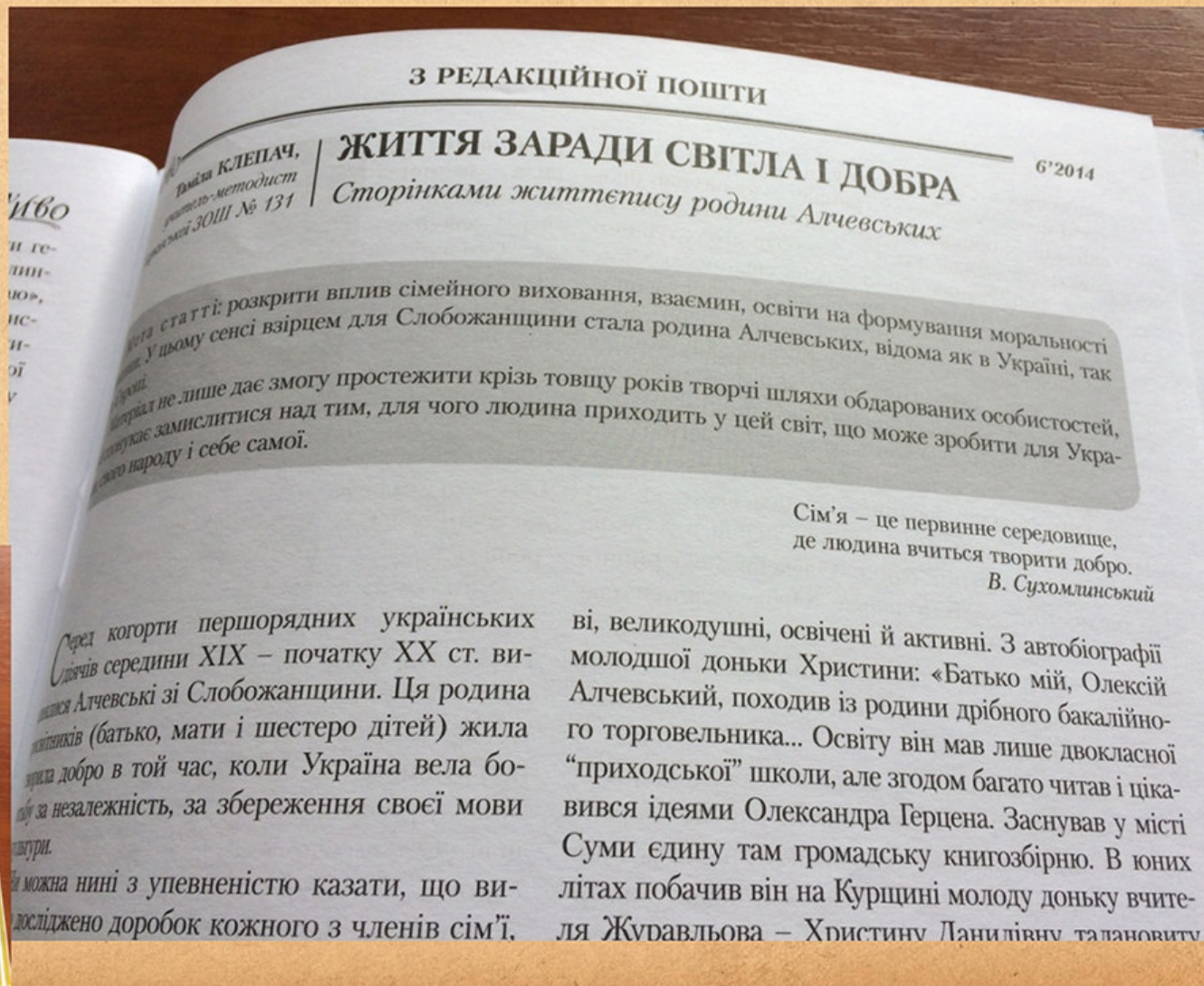

Клепач Т. Життя заради світла і добра : сторінками життєпису родини Алчевських / Т. Клепач // Дивослово. – 2014. – № 6. – С. 53–56.

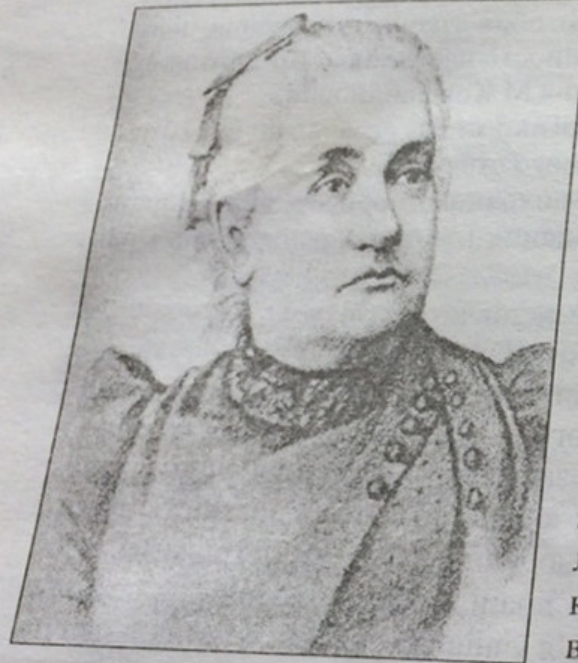
Коваленко О. "Мене не викреслити при всьому бажанні з історії..." / О. Коваленко // Освіта України. – 2014. – № 22 (9 черв.). – С. 14.

Просвітницька педагогічна діяльність Христини Алчевської // Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ / М. В. Левківський. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Центр учб. літ., 2008. – С. 190.

4. ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Х. АЛЧЕВСЬКОЇ

Алчевська Христина Данилівна (1841–1920) – український педагог-просвітник, харківська вчителька. Відіграла провідну роль у розвитку недільних шкіл на Україні. Народилася Х.Д. Алчевська (Журавльова) 16 квітня 1841 р. у с.Борзі на Чернігівщині у сім'ї вчителя. Батько через свою жорстоку обмежену натуру був проти жіночої освіти. У своїх відомих спогадах “Передумане й пережите” Христина Данилівна згадує, як вона самотужки навчилася читати, підслуховуючи за дверима кімнати ті уроки, що їх давав братам

найнятий за 5 карбованців студент-семінарист. Початком педагогічної діяльності Х.Алчевської прийнято вважати початок епохи “ходіння в народ” (60-ті роки XIX ст.). У цей час вона багато читає, пише вірші, відвідує у Києві

Мазуркевич О. Р. Визначні українські педагоги – народні просвітителі.

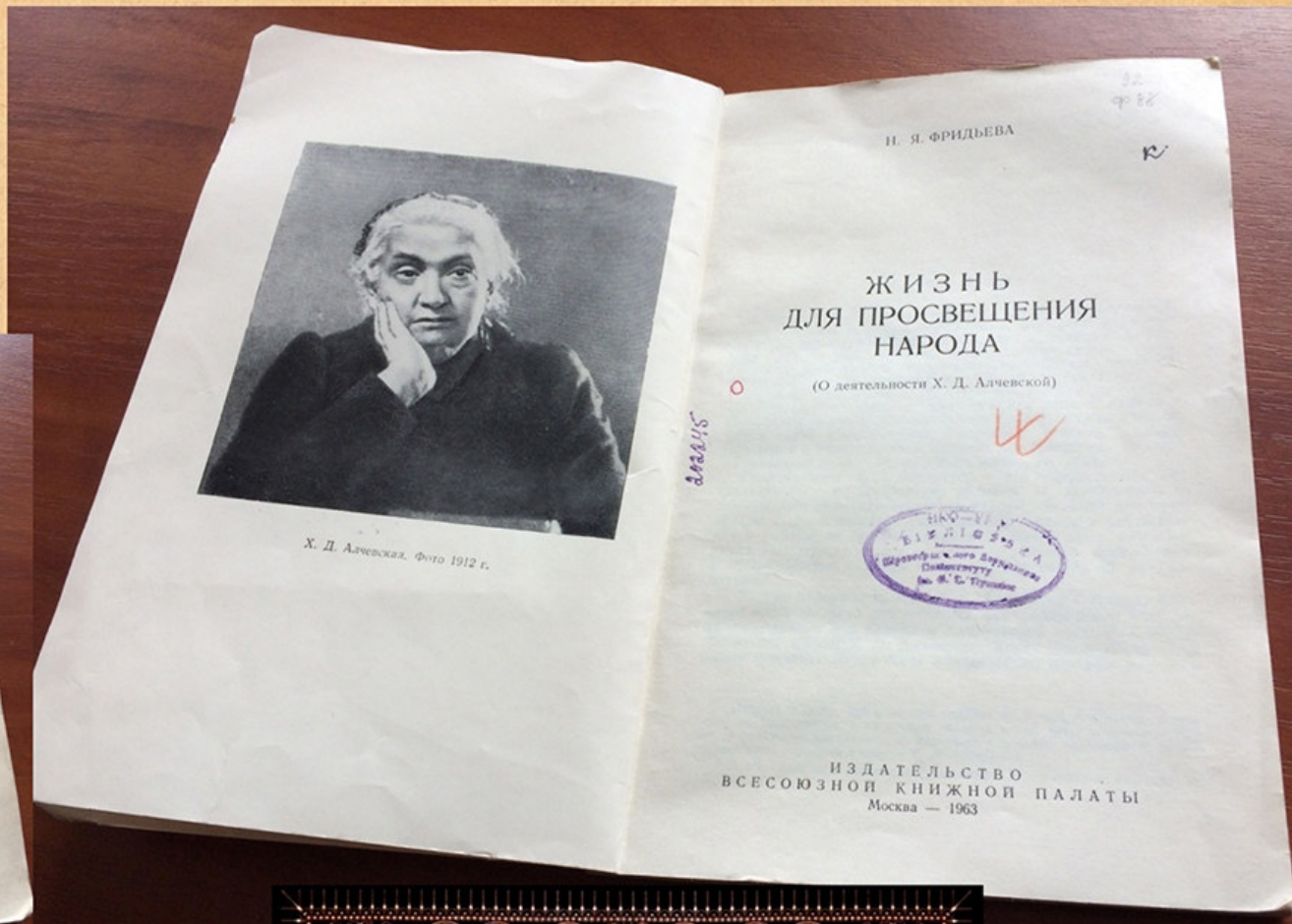
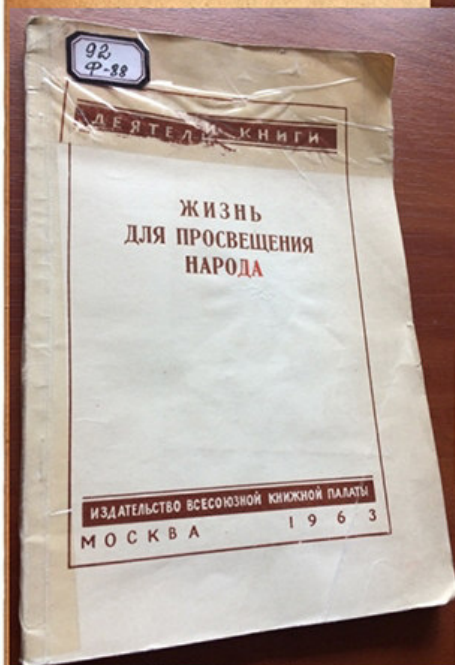
Х. Д. Алчевська та її сподвижники / О. Р. Мазуркевич. – К. : Знання, 1963. – 79 с.

Український народ дав світові багато визначних діячів культур, серед них і прогресивних педагогів, які все життя своє присвятили справі народної освіти, патріотичному служінню народові, боротьбі за визволення трудящих з-під гніту і темряви. Велику роль у боротьбі за народну освіту відіграли вчителі Хмельницької недільної школи, 100-річчя з дня заснування якої минуло 1962 році. Засновником і незмінним керівником цієї школи протягом понад півстоліття була Христина Данилівна Алчевська. Про життя та трудову діяльність Х. Д. Алчевської та її сподвижників розповідається у брошурі. Розрахована вона на масового читача.

Фридьева Н. Я. Жизнь для просвещения народа (О деятельности Х. Д. Алчевской) / Н. Я. Фридьева. – М. : Изд-во Всесоюзн. кн. палаты, 1963. – 99 с.

Христина Алчевська (1841–1920). Педагог, діяч народної освіти // Народжені Україною : меморіальний альманах у 2-х т. – К. : ЄВРОІМІДЖ, 2002. – Т. I : А–К. – С. 62–63.

1841
1920

Христина АЛЧЕВСЬКА
Педагог, діяч народної освіти

Утримувала власним коштом Харківську жіночу недільну школу. Авторка низки методичних статей і посібників з навчання дорослих, укладачка бібліографічного збірника «Что читает народу». Написала спогади «Передуманное и пережитое»

Христина АЛЧЕВСКАЯ
педагог, деятель народного образования

Христина Данилівна Алчевська народилася в м. Борзна на Чернігівщині в родині промисловця, банкіра, поміщика Алчевського. Вчителювала в Харкові, заснувала Харківську жіночу недільну школу, що проіснувала близько 60 років як організаційно-методичним центром в Російській імперії, а також відкрила власну школу для сільських дівчаток у с. Катеринославщині.

Розробила, попри інше, спосіб навчання на літературному матеріалі. Мала в Харкові справді, таїться в мені письменницькі спроби. «Я горда, я щаслива тим, що непопулярно писала його народу...» — зазначала згодом.

Досвід роботи Харківської недільної школи було представлено на всесвітніх виставках у Парижі (1890, 1900), Москві, Нижньому Новгороді (1895, 1896), а сама Х. Алчевська удостоєна вищих педагогічних нагород. Президент тодішньої Міжнародної ліги просвіти Ж. Масе на Міжнародному конгресі ініціативи у справі народної освіти виступив з здоров'ям на честь «трудолюбивих, котрі роблять тихо й скромно прекрасну справу», — Христина Алчевської та її коллег.

Коштом родини Алчевських було споруджено чи не перший пам'ятник Тарасові Шевченку.

Звісно, Х. Алчевська усвідомлювала себе не лише як діяч загальноросійського освітнього руху.

Христина Данилівна Алчевська народилася в м. Борзна на Чернігівщині в родині промисловця, банкіра, поміщика Алчевського. Роботала вчителювати в Харкові, заснувала Харківську жіночу недільну школу, що проіснувала близько 60 років як організаційно-методичним центром в Російській імперії, а також відкрила власну школу для сільських дівчаток у с. Катеринославщині.

Розробила, попри інше, спосіб навчання на літературному матеріалі. Мала в Харкові справді, таїться в мені письменницькі спроби. «Я горда, я щаслива тим, що непопулярно писала його народу...» — зазначала згодом.

Досвід роботи Харківської недільної школи було представлено на всесвітніх виставках у Парижі (1890, 1900), Москві, Нижньому Новгороді (1895, 1896), а сама Х. Алчевська удостоєна вищих педагогічних нагород. Президент тодішньої Міжнародної ліги просвіти Ж. Масе на Міжнародному конгресі ініціативи у справі народної освіти виступив з здоров'ям на честь «трудолюбивих, котрі роблять тихо й скромно прекрасне дело», — Христина Алчевської та її коллег. На средства семьи Алчевских был сооружен едва ли не первый памятник Тарасу Шевченко.

Безусловно, Х. Алчевская считала себя не только как деятелем общероссийского просветительского движения.

Х. Д. Алчевская на занятиях в Харьковской частной женской воскресной школе

«...Харківська недільна школа зробила великий крок уперед; із школи грамотності... перетворилась у повну елементарну школу, яку варто відвідати кожному, хто хоче бачити на ділі застосування кращих методів навчання з усіх предметів елементарного курсу».

Микола Корф

ВИБРАНЕ ІЗ ЗБІРОК
 із збірки
«ТУГА ЗА СОНЦЕМ»
 (1907)

Присвячується Х. Д. Алчевській

Тобі, що свій народ кохаєш,
 Чий образ в серці я ношу,
 Що і мене любить навчаєш,
 Тобі, задумана, пишу:

Думки про щастя у свободі,
 Про пал завзятий в боротьбі,
 Про скарб, захований в народі,—
 Усе, голубонько, тобі!

І. Алчевський
 із сестрою Христіною. 1901

Х. Д. Алчевская. Фото 1912 г.

Х. Алчевська (праворуч)
 та О. Кобилянська

ВСЬКА

402

...х: у центрі – О. Алчевський, Х. Алчевська; зліва-направо – Григорій, Дмитро, Микола; на колінах – Христіна

Т. Шевченка, під заголовком «Шевченкове свято в школі (із шостокласної учительки на уроці літератури)». У ж. «Детської дільниці» А. друкувала власні твори. Зустрічалася й виступала з І. Франком, М. Павликом, Л. Толстим, Ф. Достоевським, І. Тургенєвим, А. Чеховим, В. Короленком. Удостоєна високим наг. д. і пед. наг. род. золотих медалей Моск. і петербур. т-в поширення в народі грамотності.

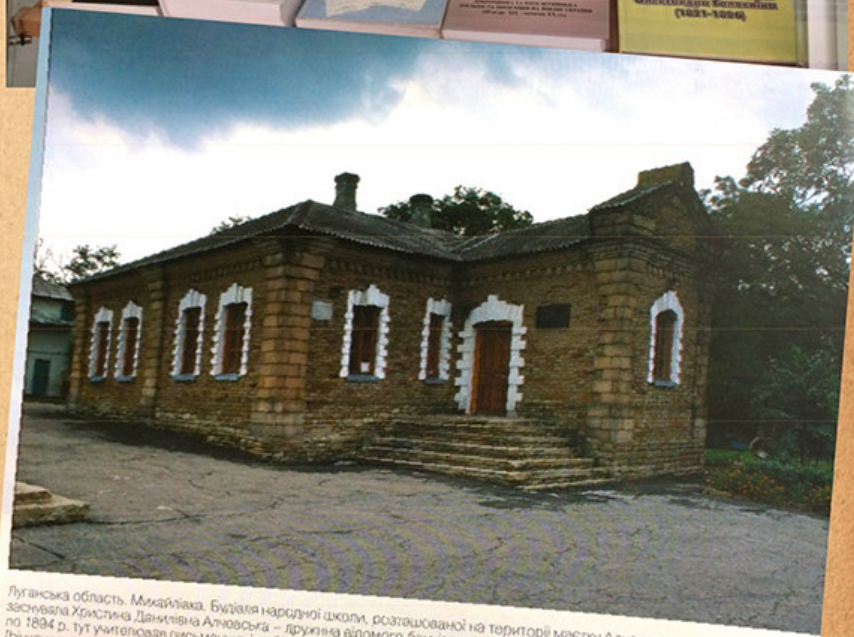
Літ.: Вахтерова Э. Пятьдесят лет работы для народа. Москва, 1912; Мазуркевич О. Р. Визначні українські педагоги – народні просвітителі. К., 1963; Фридьєва Н. Я. Жизнь для просвещения народа. Москва, 1963; Мухін М. І. Педагогічні погляди і освітня діяльність Х. Д. Алчевської. К., 1979; Дроздовська О. Алчевська Христіна Данилівна // Українська журналістика в іменах. Л., 1996. Вип. 3. Полк.

АЛЧЕВСЬКА
Христіна Олексіївна (04|16). 03. 1882, Харків – 27. 10. 1931, там само) – поетеса, перекладачка, педагог. Донька Олексія та Христини, сестра Григорія, Миколи та Івана Алчевських. Закін. вищі пед. курси в Парижі (1902). Працювала вчителькою в Харкові, викладала в серед. та вищих школах укр. та франц. мови. Брала участь у роботі редколегії молодіж. часопису «Молова калина». Літ. і пед. діяльність з 1903. На д.

Х. Д. Алчевская на чтениях крестьянам села Алексеевки

Луганська область, Михайлівка. Будинок народної школи, розташованої на території маєтку Алчевських. Школу заснувала Христина Данилівна Алчевська – дружина відомого банкіра та підприємця О. К. Алчевського. З 1887 по 1894 р. тут учителював письменник і публіцист, упорядник «Словаря української мови» Борис Дмитрович Грінченко

«У кожної людини є свій «пункт божевілля».
Моїм пунктом була думка навчити якомога більше жінок грамоті.
Мені здавалося завжди, що чоловіки набагато щасливіші у цьому напрямі.
Що стосується жінки, то забобон проти її освіти живе,
починаючи з хати й закінчуючи палатами...».

Христина Алчевська

З повним переліком джерел можна
ознайомитись з рекомендаційного списку літератури.

